

ڈاکٹر ثوبیہ اسلم
اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی
گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، فیصل آباد

حافظ محمد حمید اختر دے حضرت سلطان باہودی شان وچ لکھے گئے باراں ماہ

**('Baran Maah' in the Praise of Hazrat Sultan Bahu (RA)
written by Hafiz Muhammad Hameed Akhtar)**

Abstract:

'Baran Maah' (Punjabi) literally means twelve months. It is a poetical form evolved around the twelve months of a year. In Punjabi, many poetical folk forms are related to the unit of time which are later adopted for creative poetry. 'Baran Maah' is one of these forms. A number of Punjabi classical poets contributed such type of poetry. Hafiz Hameed Akhtar was also one of them. He wrote 'Baran Maah' in the praise of Hazrat Sultan Bahu, the classical Punjabi poet and one of the prominent saints of the Qadri lineage. These 'Baran Maah' has been critically analysed in this article highlighting their literary and thematic value.

Keywords: 'Baran Maah', Hazrat Sultan Bahu, Hafiz Muhammad Hameed Akhtar, Punjabi Poetry, Sufism.

پنجاب دی مٹی ہمیشہ توں ای مردم خیز رہی اے۔ خاص طور تے وسطی پنجاب دے علاقے سیالکوٹ، گھوڑیالہ، کیلیانوالہ، لکھڑ، کوٹ وارث، عادل گڑھ، جنڈیالہ ڈھاب والا، گجرات، وزیر آباد تے گوجرانوالہ دے نواحی علاقیاں دے وچ پنجابی تے فارسی زبان وادب دے بے پناہ خزانے موجود

نہیں۔ پچھلے سو سالہ دور وچ فارسی تے پنجابی وچ ایہناں علاقیاں دے لوکاں تے بہت گھٹ کم ہويا اے تے اڄ سانوں ایس کم نوں کھوجن دی ضرورت اے۔ گزرے سو سالہ دور وچ اکثر عالم تے پڑھے لکھے لوک کتابت، طبابت، امامت تے خطابت وچ طاق ہوندے سن تے بعض دفعہ ایہہ ساریاں خوبیاں اکو بندے وچ موجود ہوندیاں سن اُتوں سونے تے سہاگہ جے اوہ پنجابی زبان دے چنگے قادر الکلام شاعر وی ہوں۔ ایہناں وچوں اک ناں لکھڑ دے حافظ محمد حمید اختر ہوں دا اے جیہناں سلطان العارفین حضرت سلطان باہودی شان وچ باراں ماہ لکھے۔ حافظ حمید اختر دا روحانی تعلق حضرت سلطان باہو نال پچھلیاں چار پیڑھیاں توں اے۔ آپ 1936ء وچ لکھڑ دے نواحی علاقے فتح گڑھ وچ پیدا ہوئے تے مسجد پیر عبداللہ شاہ غازی جی ٹی روڈ لکھڑ دے خطیب رہے۔ اوہناں دے تصنیف کیے باراں ماہ توں اوہناں دے ادبی ذوق، فنی محاسن، شعری معیار تے روانی دا پتہ چلدا اے۔ حضرت سلطان باہودی تعلیمات نوں سامنے رکھدیاں ہوياں اسیں اوہناں دیاں لکھتاں دا مطالعہ کر رہے آں۔ اتھے سانوں باراں ماہ دی ریت روایت بارے وی کجھ علم ہونا چاہیدا اے۔

پنجاب وچ باراں ماہ دی شعری ریت اک ہزار ورھے پرانی اے تے سارا قدیم ادب میسر نہ ہوون پاروں ایہہ کہنا مشکل اے کہ کس موقع تے یا کدوں ”کھٹ رٹو ورن“ نے باراں ماہ دا روپ دھاریا۔ ایس سلسلے وچ پیارا سنگھ پدم آکھ دے نیں:

”ایہہ تاں ٹھیک اے کہ جتھے شاعر پہلے چھ رُتاں دے آسرے دو دو مہینیاں دے چتر اکٹھے قلمبند کر دے جان دے سن او تھے رُتاں دی تھاں مہینیاں نے لئی تے انج باراں ماہ دی ریت پئے گئی۔ اک گل واضح اے کہ لوک ادب وچ ”کھٹ رٹو ورن“ ہے نہیں، باراں ماہ ملدے ہن۔ اصل وچ رُت گیان ودوان لوکاں تک محدود رہیا اے تے عام لوکی رُتاں دے حساب کتاب وچ گھٹ پیندے سن۔“ (1)

رُتاں دا آون جاون بندے دے احساساں نوں متاثر کردا اے تے باراں ماہ پنجابی شعری صفاں وچوں انجہی نویکلی صنف اے جیہڑی ہڈ بیتی یا جگ بیتی نوں رُتاں نال جوڑ کے اُلکی جاندی اے۔ باراں ماہ دالفظی مطلب تے باراں مہینے ہے یعنی اک سال دیاں باراں ونڈاں۔ ادب وچ ایس توں مُراد وہ شاعری لیتی جاندی اے جیہڑی ایہناں باراں مہینیاں دے حساب نال لکھی جاوے۔ (2)

بھائی کا ہن سنگھ نابھانے دی باراں ماہ دے ایہو معنی لکھے نیں:

”باراں مہینیاں وچ ہون والا یعنی جس وچ باراں مہینیاں دا وزن

ہووے۔“ (3)

غلام یعقوب انور لکھدے نیں:

”اچیہی نظم جیہدے وچ باراں مہینیاں نوں چت رکھ کے شعر کہے

جان۔“ (4)

ہن تیکر جیہناں شاعراں نے باراں ماہ لکھے اوہناں وچ بابا گورو نانک، گورو ارجن، بلھے شاہ، شاہ مراد، گورداس سنگھ، برخوردار، کیسوگنی، محمد عظیم، فرد فقیر، موسیٰ مسکین، امر داس، کیسر سنگھ، پیر سنگھ، غلام حسین، فضل شاہ، رحیم یار، شاہ ہدایت، مولوی عبدالستار، مولوی غلام رسول، عالمپوری، مولے شاہ، میراں شاہ، کریم بخش، محمد بوٹا، عبدالرحمان، ملکھی رام، اقبال، محمد، مولا بخش کشتہ تے امرتا پریتم شامل نیں۔ ایہناں دے موضوع عشقیہ، ہند و نصائح، واقعاتی تے پھکل رہے اتے سب توں ودھیری گنتی عشقیہ باراں ماہ دی ہے جیہڑی اصلی باراں ماہ کہلاون دی حقدار ہے۔ (5) اجکل رفاقت حسین ممتاز، محمد امین حزیں تے محمد نواز امین نے معیاری باراں ماہ تخلیق کیہے نیں۔

پنجاب وچ پنجابی ادب، فارسی ادب دا پسار ایناں اے کہ ایہنوں لہنا یاں کھوجنا خود اک مشکل کوشش اے۔ سناں اج وی اچیہے پنجابی تے فارسی کلام دے نمونے میسر آ جانداں نیں جیہناں توں اندازہ ہوندا اے کہ اتھے کس معیار دا ادب تخلیق ہو رہیا سی۔ پورے پنجاب وچ حضرت سلطان باہو دے مریداں دا سلسلہ پھیلیا ہویا اے جتھے اپنے پیر دستگیر دی مدحت تے محبت وچ کئی مریداں نے باراں ماہ لکھے۔ ایہناں وچ لکھڑ دے حافظ محمد حمید اختر، حافظ محمد عبدالرشید قادری، میاں کرم دین، میاں غلام مرشد، نور حسن شاہ، سید محمد شاہ، محمد امیر سلطان، محمد حبیب سلطان، سلطان محمد عبدالحمید ہو راں نے حضرت سلطان باہو دی شان وچ باراں ماہ تصنیف کیہے جیہڑے راقم الحروف کول مطبوعہ شکل وچ محفوظ نیں۔ (6) ایہناں وچوں اسیں حافظ محمد حمید اختر دے لکھے باراں ماہ دا جائزہ حضرت سلطان باہو دی تعلیمات تے تصنیفات دی روشنی وچ لواں گے۔

ادب نوں سمجھن لئی عام طور تے دو طریقے ورتے جانداں نیں، موضوع یا ہیئت تے ہنر دا ویروا۔ پرانیاں ویلیاں وچ موضوع نوں بوہتی اہمیت دتی جاندی سی۔ موضوع دی چون نوں بنیادی گل

سمجھیا جاندا سی۔ ہیئت یاں بنتر دا کم ایہہ جانیا جاندا سی جو اوہ موضوع نوں کامیابی نال پیش کرے۔ بنتر موضوع دے تابع سمجھی جاندی سی۔ ویلے دے نال نال ایہہ سوچ بدل گئی تے بنتر دی اہمیت ول پارکھاں تے نظریہ سازاں دا دھیان ودھ گیا۔ ہن موضوع نوں ای بنتر دا اک حصہ سمجھیا جاندا اے تے لکھن والے دا کم بنتر بناؤنا اے۔ (7) بنتر دی ترکیب تے ترتیب ای لکھن والے دا اصل فن اے جیہدے تے ایہہ باراں ماہ پورے اُتر دے نیں۔ موسیٰ لحاظ نال سانوں ایہناں رُتاں بارے کئی اکھاں وی ملدے نیں۔ (8) تے باراں ماہ وچھوڑے دے حوالے نال موسیٰ رُتاں دے وچ شاعر دے دل دی کیفیت واضح کردے نیں۔ تھلے دتے گئے بند وچ حافظ محمد حمید اختر اپنے مرشد دے پیراں دی خاک دا سرمہ اپنیاں اکھاں وچ پاندے نیں تے اوہناں اُتے زندگی دی حقیقت کھل جاندی اے تے اوہ حضرت سلطان باہو دے فیض پاروں قرب الہی پالیندے نیں جتھے متقی لوک عرصے دیاں ریاضتاں بعد اپڑدے نیں تے باہو مرشد اک پل وچ اپنے مرید نوں اپڑا دیندا اے تے شاعر کہندا اے کہ میں ہر دم، ہر آن اپنے مرشد دی ایہوشان بیان کردا رہواں: (9)

چیتڑ

چیتڑ چم صدق تھیں تیری خاک بے اکھیں لاواں ہو
ظاہر باطن نظریں آوے راز حقانی پاواں ہو
نہیں امید جتھوں تک اوتھے پل وچہ اپڑ جاواں ہو
ملے حمید اجازت جھبدے گیت ایہو نت گاواں ہو

ہن اُتے دتے گئے بند نوں اسیں حضرت سلطان العارفین دی تصنیف ”محک الفقر کلاں“ دے حوالے نال ویکھدے آں۔ آپ فرماندے نیں کہ فقیر عارف اوہ ہے جیہڑا عالم ظاہر تے عالم باطن وی ہووے کیوں جے دوویں علوم سالک دے بال و پر نیں۔ جس کسے نوں ایہہ دوویں علم حاصل نہیں تے معرفت مولا وچ کس راہ توں عارف باللہ ہو جائے نت فرماندے نیں کہ علماء رات دن مطالعہ علم دی تکرار وچ رُجھے رہندے نیں تے فقیر اللہ دے حضور قرب وچ محور ہندے نیں۔ (10)

وساکھ

وچہ وساکھ وچھوڑا میتھوں جریا ناہیں جاندا ہو
منگے وصل حقیقی ہر دم ہجروں دل گھبراندا ہو

رکھ امید کرم دی طالب روندا تے کرلاند اے
جرے حمید ہزاراں دُکھڑے صبروں وقت لگھاند اے

اک پنجابی اکھان موجب وسا کھ کشٹ دا مہینہ اے۔ محنت، صبر تے فیروصال دا مہینہ اے۔ وسا کھ
دے ایس بند وچ حافظ محمد حمید اختر لکھدے نیں کہ وسا کھ دے مہینے وچ میرے کولوں وچھوڑا بردشت نہیں
ہونداتے میں ہر دم وصل دا طالب آں۔ اگے طالب نوں وصل دی امید رکھ کے روون تے کرلاون تے زور
دِتا اے۔ وصل دی امید وچ جیہڑے کشٹ، دُکھ، اوکڑاں ایس رستے وچ آؤن، اوہناں نوں ہمت تے
حوصلے نال جدا جا۔ تے وصل دا طالب صدق دل نال رہ۔ جیویں آپ فرماندے نیں کہ جان لو کہ مقام
آواز جیہڑا سر وچ اک استخوان اے، جیہڑا عرش تے تحت اثری توں وی ودھیک کھلا اے۔ جیہدے وچ
ارواح قبض ہوندے نیں تے اوہ مرشد جیہڑا طالب نوں ایس ارواح دے ملک وچ اڑا دیندا اے، لائق
ارشاد اے۔ اوہدا طالب موت توں آزاد اے بھائیوں اوہ لوکاں دی نظر وچ مروی جاوے۔ (۱۶)

جیٹھ

جیٹھ جمال کمال تیرے دیاں منگاں سدا دعائیں ہو
نام خدا حل کر ہن مقصد خالی نہ پرتائیں ہو
فیض تے فضل تیرا ہے جاری لہندے چڑھدے تائیں ہو
قداں وچہ حمید ترے ڈگ رو رو مارے آہیں ہو

ایہہ گل تاں حقی اے کہ حضرت سلطان العارفین ذات ربانی وچ گھبے ہوئے سن تے اوہناں دے
سارے افکار دا سرچشمہ عشق و عرفان سی۔ عشق ذات الہی وچ آپ ہمیش ابتلا، سوز و گداز، درد دیوانگی دا
احساس رکھدے سن۔ شاعری وچ وجودی تے شہودی فلسفے دی تاثیر دے نال نال عشق، سرمستی، درد، ہجری
واردات دے حامل نیں۔ ایس بند وچ حمید اختر اپنے پیر دی مدحت وچ لکھدے نیں کہ تیرے حسن و جمال
تے کمال دیاں میں سدا ای دعائیں منگنا آں۔ خدارا مینوں خالی نہ پرتائیں۔ میرے مقصد وچ مینوں
کامیاب کریں تے تیرا فیض تے فضل دنیا وچ جاری رہوے تے حمید تیرے پیریں پیا کرلاؤندا اے۔ (۱۷)

ہاڑ

ہاڑ مہینے ہاڑے گھٹاں طعنے دیندیاں سیال ہو
جوتل ماراں نظر اجاڑاں لہ لہ ہو تھک پیاں ہو

ڈاروں بے پر اوگن ہاری میں اگلی رہیاں ہو
 ڈگن آن حمید ترے در لکھاں میرے جیہاں ہو
 حضرت سلطان العارفین نے فقیر دے تن مرتبے بیان فرمائے نیں۔ ایہہ طبع اللہ، فنا فی اللہ
 تے طبع الرسول، تے تیجا مرتبہ اولی الامر فنا فی الشیخ اے۔ (13) ایہہ بند فنا فی الشیخ بارے اے۔ ایس
 بند وچ حمید اختر لکھدے نیں کہ ہاڑ دے مہینے وچ مینوں روندے گر لاؤندے نوں آسے پاسے دے
 لوک طعنے دیندے نیں تے میری نظر جتھوں تاں جاندی اے میں ہر پاسے خدائی دے خدا نوں لھنا
 واں تے میں دنیا تے سکھیاں سہلیاں توں دور رہ کے خدا نوں لھن دا چارہ کیتا اے، ہن میرے وچ
 ہو سکت نہیں، میں ہو ر لوکاں واک تیرے در تے آؤگا واں تے مینوں ایہہ پوری امید اے کہ توں ای
 مینوں میرے رب نال ملا دیوں گا۔

ساون

ساون سار لوں اج تک میں تیری رہی کہاندی ہو
 گولی ہو کے تیری بحر گناہ وچہ رہڑدی جاندی ہو
 ٹھٹھ گناہ سمندر مینوں دے پئی دکھاندی ہو
 غرق حمید کریندی اج نوں پر تیتھوں شرماندی ہو
 حضرت سلطان العارفین نے معرفت دی راہ لئی مرشد کامل دی رہنمائی نوں لازمی قرار دتا۔
 آپ فرماندے نیں کہ طالب نوں وی طالب اللہ بن کے سامنے آنا چاہیدا اے۔ ایہہ نہ ہووے کہ اوہ
 دنیا دا طالب یا عقبی لئی ریاضت مزدوری کرن والا طالب ہووے۔ پس فرمایا:

در طالبی و مرشدی عظیم سر اسرار بجز طالب مولیٰ اولیاء اللہ اولیٰ را (14)

ایس بند وچ حمید اختر کہندے نیں کہ ساون دے مہینے وچ میری خبر لینا۔ میں تیری غلام
 ہواں تے گناہواں دے سمندر وچ غرق رہواں۔ میرے گناہواں دیاں ٹھلاں مینوں ڈرانیاں پئیاں
 نیں جیہڑیاں مینوں اک پل وچ غرق کر سکدیاں نیں پر تیری نسبت نے اج تیکر مینوں غرق ہون توں
 بچا کے رکھیا اے۔ (15)

بھادوں

بھادوں بھار سرے تے بھارا منزل دور دوراڈی ہو
 اک اگلی جان نمائی یا اک آس تساڈی ہو

ہجر تیرے جے انجے ای کیتی بدن میرے دی واہڈی ہو
 چاون قدم حمید نہ ویسی تیری فرقت ڈاہڈی ہو
 طالب تے مرشد دے تعلق وچ پروردگار نے اسرار رکھیا اے جیہڑا اک عظیم راز اے کیوں جے
 مرشد معرفت الہی تے انبیاء و اولیاء اللہ دے فقر دا نتیجہ اے تے ایہہ نعمت اللہ دی بخشش کسے سفلی نالائق
 طالب دنیا نوں عطا نہیں ہو سسکدی۔ مرشد اوہ اے جیہڑا طالب اللہ نوں شریعت، طریقت، حقیقت،
 معرفت دے سارے مراتب تیکر اپڑا دیوے نہیں تے اوہ ناقص اے، اوہدے کولوں پاسے ای رہنا چڑگا
 اے۔ سلطان العارفين 'عین الفقر' وچ فرماندے نیں:

دست چہار مرشد..... بطل و دغا باز است (16)

یعنی اگر مرشد کامل نہ ہووے تے طالب نوں چاہیدا اے کہ اوہ چار مرشداں دا ہتھ پھڑ لوے۔
 مرشد شریعت، مرشد طریقت، مرشد حقیقت، مرشد معرفت۔ (17) ایس بند وچ حمید اختر ہو ریں بھادوں
 دے حوالے نال اپنے مرشد دی آس تے اوہدے فراق وچ وصال دے طالب نیں۔

اسوں

اسوں آس تیری پھڑ رہبر قدم ابے سی چایا ہو
 وھکیا تیر ہجر دا سینے نظر نہ ہرگز آیا ہو
 ناں اوہ قدم رہیا نہ منزل بھیت اسماں نہ پایا ہو
 ملے حمید نہ چوہیں طبقیں کتھے سخی لوکایا ہو

حضرت سلطان العارفين اہل سنت و جماعت سن۔ تصوف وچ قادریہ سلسلہ رکھدے سن۔ فقہ وچ
 امام اعظم دے پیرو تے حیات النبی تے یقین کامل رکھدے سن۔ کتاب عین الفقر وچ فرماندے نیں:

در طریقہ زاہدی قادری..... فنا فی اللہ بقا باللہ (18)

طریقہ قادریہ وچ اے کہ طالب زہد و ریاضت وچ سخت مشقت کردا اے۔ باراں ورھے یا
 تریہہ ورھے مگروں حضرت پیر دستگیر دے حضور بازیاب ہوندا اے جیہڑے اوہنوں ہتھوں ہتھی
 حضور ﷺ دی بارگاہ وچ پیش کر دیندے نیں۔ ایس بند وچ حمید اختر کہندے نیں کہ میں ایسے ای
 آس وچ راہ سلوک تے قدم چلایا ای سی کہ میری تیرے نالوں دوری ہو گئی۔ نہ مینوں پتہ چلیا کہ میرا اوہ
 قدم کتھے اے تے نہ کوئی مینوں منزل دا پتہ۔ میں تے چوداں طبقات دے وچ اوہ لہجہ رہیا ساں جیہڑا

تیری بکل وچ سی۔ (19)

کتیں

کتیں کار کریمیت دی تیری خاص نشانی ہو
کرم کرن والا وچہ ولیاں نہیں کوئی تیرا ثانی ہو
لا علاج مریض دلاں دے کرناں ایں قطب ربانی ہو
کچھ پرواہ نہ رہ حمید جے نظر پوے سلطانی ہو

حضرت سلطان العارفین نے اپنیاں لکھتاں وچ دنیا تے دنیا دار دی مذمت فرمائی اے۔
آپ دی نظر وچ دنیا اوہ اے جیہڑی حق تعالیٰ توں بندے نوں غافل کردی اے۔ عین الفقر وچ
فرماندے میں:

دنیا چیت و چرا گویند..... از سلک قاضیان ایستادہ شوم (20)

دنیا کیہ اے تے کیہنوں دنیا کہندے میں۔ دنیا اوہ اے جیہڑی بندے نوں خدا کولوں دور کر
دیوے تے مرشد کامل دا ایہہ کم اے کہ اوہ طالب دا ہتھ پھڑکے اوہنوں طالب المولیٰ کر دیوے۔ ایس
بند وچ حمید اختر مرشد نوں کہندے میں کہ تیری شفقت دی کریبی تیری خاص نشانی اے تے محبت تے
کرم کرن والیاں ولیاں وچ تیری مثال کدھرے وی نہیں جیہناں دے دل دنیا دی طلب نال بھرے
نیں توں اوہناں نوں وی قطب ربانی کر دتا اے۔ اگر ایہو نظر کرم دی حمید اُتے وی پے جاوے تے
اوہنوں فیر کائی شے دی پرواہ نہیں۔ (21)

مگھر

مگھر مار فراق ترے دی ہر دم رہندی تازی ہو
سر دھڑ دتیاں وی نہیں لگدی اس عشقے دی بازی ہو
عشق حکومت کھلم کھلی نہ مفتی نہ قاضی ہو
سٹ حمید دتا سر قد میں کدے تے ہو میں راضی ہو

راہ عشق وچ ہجر تے درد دی لذت تے محبوب حقیقی دی بے نیازی دا بیان وی اے۔ یعنی ایس
راہ وچ سراسر درد تے انتظار دیاں صعوبتاں دا ذکر اے۔ ایس بند وچ حمید اختر لکھدے میں کہ تیری
جدائی دی یاد ہمیشہ میرے نال رہندی اے۔ میں اپنا سر دے کے وی تیرے نال عشق دا دعوے دار

نہیں ہو سکدا۔ عشق دنیاوی گلاں، مفتی تے قاضی نوں نہیں ویکھدا۔ اوہ منصور دی راہ اپنا ندا اے تے اپنا سرتیرے قدماں تے رکھ دتا اے کدے تے توں میرے نال راضی ہوویں گا۔ ایس بند وچ مرشد دے نال یا طالب توں طالب المولیٰ دے مرتبے تیکر جاوَن دی شدید خواہش موجود اے۔ (22)

پوہ

پوہ پیاری نظر جے پاویں خالی کدے نہ جاندی ہو
وگدے وگدے دریا ٹھہرن بندیاں چھڑاندی ہو
نظروں دور بیماریاں ہوون سولی کنوں لہاندی ہو
مٹی ول حمید جے ویکھیں بندی سونا چاندی ہو

حضرت سلطان العارفين فرماندے نیں کہ آدمی دے وجود وچ چند باطنی جسم ہوندے نیں تے ہر باطنی جسم دا کھرا ناں ہوندا اے۔ خود آدمی دا جسم اوہناں باطنی جسمناں اُتے اک طلسم اے تے جسم دے ایس طلسم نوں کوئی صاحب طلسم ای اسم دی حکمت نال کھولدا اے۔ ایہدے نال باطنی نعمت دولت حاصل کردا اے۔ ایہہ اجسام جسم حیوانی، جسم نفسانی، جسم قلب جاودانی، جسم روحانی، جسم دیدار خوانی اکھواندے نیں۔ ایہناں جسمناں وچ ہر جسم اپنے اعمال دا ناظم اے تے جزاء سزاء دا مستحق اے۔ (23)

انسان وچ اک نوری جسم وی اے جیویں پستے وچ مغز ہووے۔ سلوک دے اعمال پاروں باطنی جسم نوں زندہ کیتا جاندا اے۔ جدوں باطنی جسم زندہ ہوندا اے تے طالب المولیٰ دے مرتبے نوں اپڑ کے بندہ مٹی ول نظر کرے تے اوہ سونا ہو جاندی اے۔ ایس بند وچ حمید اختر کہندے نیں جے توں نظر بھر کے میرے ول ویکھیں تے میرا کم بن جاندا اے۔ وگدے دریا کھلو جاندے نیں تے بخہ قیدی چھٹ جاندے نیں۔ ساریاں بیماریاں دور ہو جاندیاں نیں تے سُولی تے چڑھیا بندہ بچ جاندا اے۔ جے مٹی ول ویکھیں تے ایہہ سونا چاندی بن جاندی اے۔

مانگھ

مانگھ محل ترے تھیں جاوَن ہو بھرپور تمامی ہو
مقصد پاوَن مُڑ مُڑ آوَن دیندے رہن سلامی ہو
ڈُگن آن تیرے در عربی عجبی رومی شامی ہو
اُچیاں بختاں والے تیری کرن حمید غلامی ہو

حضرت باہو اپنے افکار تے تعلیمات وچ جس بے وقعت شے نوں اپنے عارفانہ فلسفہ دے لحاظ نال عظیم طاقت قرار دیندے نیں اوہ ”وہم“ اے۔ آپ فرماندے نیں جدوں وہم پختہ تر ہو جاندا اے تے فیراوہ ”سلطان الوہم“ دا درجہ پالیندا اے جیہدے نال عظیم قوت بلکہ لطیف تے پراسرار قوت پیدا ہو جاندی اے تے ایسے قوت واہمہ نال فقیر کامل جس شکل و صورت وچ چاہے اپنے آپ نوں ڈھال سکدا اے تے اوہ نوری قوت نال جتھے چاہوے اپڑ جاندا اے۔ (24) ایس بند وچ حمید اختر لکھدے نیں تیرے آستانے توں سارے رج کے جاندے نیں تے مقصد پاوَن مگروں فیروی آکے سلام کردے رہندے نیں جیہناں وچ پوری دنیا دے عربی، عجمی، رومی، شامی سارے شامل نیں جیہدے ہر دم تیرے غلام نیں۔ (25)

بھگن

بھگن پھاتھا وچہ عذاباں روح مسکین نماںاں ہو
جوتل جاوے دکھے کھاوے ملے نہ مول ٹکانا ہو
روندا رہ حمید فراقوں عاجز درد رنجاناں ہو
وقت نزع دے حضرت باہو کلمہ آن پڑھانا ہو

حضرت سلطان العارفین فرماندے نیں فقر دا وجود پُر نور اے جد کہ عام لوکاں کی دا وجود اربع عناصر دے نال ای ظاہر رہندا اے جیویں فقیر جدوں چاہوے پئی اگ ہو جاوے تے اوہ سراسر اگ بن جاندا اے تے اگ اگ دے نال رل جاندی اے۔ فقیر جدوں چاہوے پانی ہو جاوے تے اوہ سارا وجود پانی ہو جاندا اے تے پانی پانی نال رل جاندا اے، فقیر جدوں چاہوے مٹی ہو جاوے تے اوہ سراسر مٹی ہو جاندا اے۔ مٹی، مٹی نال رل جاندی اے۔ (26) حمید اختر ایس بند وچ بیان کردے نیں کہ میں نماںاں عذاباں دے وچ پھسیا ہویا آں۔ جتھے جاندا آں دکھے کھاندا آں تے مینوں کدھرے دی سکون نہیں آوندا تے ہر ویلے میں تیری یاد وچ رنجیدہ رہندا آں پر مینوں ایہہ یقین اے کہ جدوں میرے وصال دا وقت آونا اے تے تہاں ای مٹی ہو کے مینوں کلمہ آن پڑھانا اے۔ (27)

اُتے دتے گئے باراں ماہ دا ویروا حضرت سلطان باہو دے افکار دی روشنی وچ پیش کیتا گیا اے تے شاعر حافظ محمد حمید اختر دی شاعری حضرت سلطان باہو دی شان وچ لکھے گئے باراں ماہ توں

نثر کے ساڈے سامنے آوندی اے۔ حافظ حمید اختر تے ایہناں دے آباواجداد کئی پیڑھیاں توں حضرت سلطان العارفين دے مریداں وچ شمار ہوندے نیں۔

حوالے

- 1- پیارا سنگھ پدم، باران ماہ، سانجھ و چار، (لاہور: اے ایچ پبلشرز، 1997ء)، 225۔
- 2- عاصمہ قادری، ڈاکٹر، پنجابی کلاسیکی شاعری دا صنف و یروا، (لاہور: کلیہ علوم شرقیہ جامعہ پنجاب، 2011ء)، 107۔
- 3- بھائی کاہن سنگھ ناہا، مہان کوش، (دلی: نیشنل بک شاپ، 1996ء)، 855۔
- 4- غلام یعقوب انور، بول تے تول، (لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 1988ء)، 13۔
- 5- پیارا سنگھ پدم، باران ماہ، سانجھ و چار، 229۔
- 6- ایہہ باران ماہ مطبوعہ شکل وچ راقم کول موجود نیں۔
- 7- عاصمہ قادری، ڈاکٹر، پنجابی کلاسیکی شاعری دا صنف و یروا، 21۔
- 8- سیف الرحمن ڈار، ڈاکٹر، رُکھ تان ہرے بھرے، (لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 1985ء)، 199۔
- 9- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، (گوجرانوالہ: دفتر سلطان العارفين لکھڑ)، 2۔
- 10- سلطان باہو، اسرار قادری (قلمی)، (مملوکہ ٹبہ پیراں، 1370ھ)، 21۔
- 11- سلطان الطاف علی، ڈاکٹر، باہو نامہ، (لاہور: الفیصل پبلشرز، اسلام آباد: لوک ورثہ، 2007ء)، 116۔
- 12- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، 2۔
- 13- سلطان الطاف علی، ڈاکٹر، باہو نامہ، 106۔
- 14- ادبی، 185۔
- 15- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، 2۔
- 16- سلطان باہو، عین الفقر (قلمی)، 1209ھ، ش 23/4 ب، مملوکہ سید سلطان شاہ۔

- 17- سلطان الطاف علی، ڈاکٹر، باہو نامہ، 185۔
- 18- حضرت سلطان باہو، تیغ برہنہ (قلمی)، 1306ھ، 1:7، مملوکہ سلطان دنگیر۔
- 19- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، 3۔
- 20- سلطان باہو، عین الفقر (قلمی)، 92/3، مملوکہ سید سلطان شاہ۔
- 21- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، 3۔
- 22- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، 4۔
- 23- سلطان الطاف علی، ڈاکٹر، باہو نامہ، 116۔
- 24- سلطان باہو، سلطان الوہم (قلمی)، 1209ھ، 38-ب، مملوکہ سید سلطان شاہ۔
- 25- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، 4۔
- 26- سلطان باہو، عین الفقر (قلمی)، 1209ھ، 24-ب، مملوکہ سید سلطان شاہ۔
- 27- محمد حمید اختر، حافظ، باران ماہ در شانِ حضرت سلطان باہو، 4۔

